

Archiwistyka
Bohdana Ryszewskiego

Prace wybrane

Profesor Bohdan Ryszewski
Olsztyn, 2024 r.

Archiwistyka Bohdana Ryszewskiego

Prace wybrane

wybór, wstęp i opracowanie
Anna Żeglińska

Recenzent
dr hab. Krzysztof Syta, prof. UMK

Redaktor Wydawnictwa
Katarzyna Ambroziak

Projekt okładki i stron tytułowych
Jan Rutka

Na okładce i na s. 44–46
wybrane strony z indeksu Prof. Bohdana Ryszewskiego
z czasów studiów historycznych na Uniwersytecie Mikołaja
Kopernika w Toruniu

Zdjęcie Prof. Bohdana Ryszewskiego na s. 2 fot. Anna Żeglińska
(archiwum prywatne Profesora)

Skład i łamanie
Łukasz Gwizdała

Publikacja wydana w ramach nagrody uzyskanej przez Autorkę
w Konkursie Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego na najlepszą
książkę naukową – edycja 2022 za książkę pt. *Finckensteinowie
wschodniopruscy i ich archiwa* oraz ze środków
Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański, 2024
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-671-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Słowo wstępne (<i>Anna Żeglińska</i>)		7
Nota edytorska		11
Profesor Bohdan Ryszewski – biografia naukowa (<i>Anna Żeglińska</i>)		12
Wspomnienia Profesora Bohdana Ryszewskiego o studiach na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu		19
Studium Archiwalne z perspektywy czterech lat pracy w archiwum		47
O niektórych podstawowych pojęciach archiwalnych (kancelaria, registratura, zespół archiwalny, archiwum)		58
Zarys rozwoju archiwistyki		94
Z zagadnień zespołu archiwalnego		135
Rozwój form kancelaryjnych w Polsce w XIX i XX wieku. Stan badań i postulaty badawcze		150
O badaniach i dorobku archiwistyki polskiej okresu 1918–1939		168
Uwagi o dawnych i nowych przewodnikach archiwalnych		212
Kwestia oceny archiwistyki w aspekcie metodologii apragmatycznej		233

- Archiwa i biblioteki naukowe na obszarze
Pomorza Wschodniego w latach 1945–1985 | 242
- Przegląd i systematyka pomocy
archiwalnych polskich i obcych
publikowanych w ostatnim ćwierćwieczu | 261
- Rozproszenie archiwaliów polskich i starania
o ich rewindykację w okresie międzywojennym | 281
- Archiwa i archiwalia prywatne
w archiwistyce polskiej – stan badań i postulaty badawcze | 308
- Potrzeby i program badań nad zawodem archiwisty | 337
- Archiwa i biblioteki. Uwagi o zakresie
gromadzenia rękopisów i metodach ich opracowywania | 352
- Archiwistyka polska
lat 1945–1989. Stan i potrzeby badawcze | 365
- Format opisu archiwaliów FOPAR | 384
- Polskie ustawy archiwalne i wynikające z nich problemy | 395
- Archiwa i archiwistyka polska wobec komputeryzacji | 408
- Aktualne problemy archiwistyki polskiej | 423
- Archiwa* – hasło encyklopedyczne | 437
- Archiwistyka* – hasło encyklopedyczne | 441
- O zasadzie proveniencji w jej stulecie | 445
- Teoretyczne podstawy działalności archiwów | 456
- Metodyka opisu archiwalnego
w archiwalnych systemach informatycznych | 471
- Wykaz źródeł | 482

Słowo wstępne

Publikacja obejmuje artykuły Profesora Bohdana Ryszewskiego z zakresu archiwistyki, powstałe w okresie Jego ponad 50-letniej działalności naukowo-dydaktycznej jako lektury uzupełniające do wykładów prowadzonych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Jest to subiektywny wybór tekstów, który dzięki dokonaniemu scaleniu w niniejszym tomie powinien ułatwić do nich dostęp i wykorzystanie ich wartości naukowej. Niektóre z prac można wprawdzie znaleźć na różnych stronach internetowych, jednak nie zawsze docierają do nich osoby zainteresowane poruszają tam problematyką. Z kolei najmniej dostępne są teksty publikowane w monografiach wieloautorskich – to najczęściej materiały pokonferencyjne, które obecnie znajdują się w wybranych bibliotekach, głównie naukowych. Zebrane w jednym tomie tworzą nową jakość, a dzięki chronologicznemu ujęciu ukazują rozwój zainteresowań i myśli Profesora Ryszewskiego, który brał aktywny udział m.in. w Powszechnych Zjazdach Historyków Polskich oraz Ogólnopolskich Zjazdach Archiwistów Polskich. Osiągnięcia i dorobek naukowy Profesora stanowią fundament nie tylko polskiej archiwistyki teoretycznej, ale również praktycznej. Status naukowy Profesora Ryszewskiego w środowisku polskiej archiwistyki i Jego osiągnięcia badawcze predestynują znaczną liczbę prezentowanych tekstów do rangi kanonu polskiej

literatury archiwistycznej. Zgromadzone artykuły dają pogłębiony obraz archiwistyki jako dyscypliny naukowej, a przy tym wnoszą wiele szczegółowych ustaleń z zakresu teorii archiwalnej w ujęciu współczesnym, ale i historycznym, problematyki kształtowania się archiwistyki, metodyki archiwalnej, wykorzystania technologii informatycznej w pracy archiwalnej oraz archiwoznawczej.

W niniejszym tomie przedstawiam najważniejsze teksty Profesora Ryszewskiego, który już w swojej pracy doktorskiej obronionej w 1970 r. wyodrębnił archiwistykę z nauk pomocniczych historii (określając jej autonomiczny przedmiot, zakres i podział)¹. Archiwistyce i problemom badawczym, które należą do jej zakresu, poświęcił całe zawodowe życie. Dorobek publikacyjny Profesor ma olbrzymi, ale jak sam zawsze podkreśla, nie liczby są istotną miarą badacza, a ilość rozwiązanych przez niego problemów naukowych.

Przypadający w 2024 r. jubileusz 90. urodzin Profesora stał się wspaniałą okazją, aby przygotować niniejszą publikację dedykowaną Mistrzowi². Pracując nad kształtem książki, zrezygnowałam z publikacji bibliografii dzieł Profesora, która jest dostępna dzięki katalogom bibliotecznym, i skupiłam się na wartości merytorycznej artykułów. Moim celem było stworzenie kompendium wiedzy z dziedziny archiwistyki, które uzupełni podręcznik *Archiwistyka* wydany w 1989 r.³ Dlatego pominęłam

¹ B. Ryszewski, *Archiwistyka: przedmiot, zakres, podział (studia nad problemem)*, seria: Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu, R. 76, z. 2, Poznań 1972.

² Niniejszy jubileuszowy tom został wydany w ramach nagrody, którą otrzymałam w 2022 r. w Konkursie Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego na najlepszą książkę naukową będącą rezultatem mojej pracy doktorskiej, której Jubilat był promotorem: A. Żeglińska, *Finckensteino-wie wschodniopruscy i ich archiwa*, Gdańsk 2021.

³ H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Warszawa 1989.

publikacje z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, które znalazły się w kręgu zainteresowań Profesora w latach 70. XX w., w znacznej mierze w związku z pełnioną przez Niego w latach 1974–1986 funkcją dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu⁴. Wybrałam 22 teksty autorstwa Profesora Ryszewskiego, które zostały opublikowane w latach 1962–2017 na łamach różnych wydawnictw, oraz dwa hasła encyklopedyczne („archiwa” i „archiwistyka”) przygotowane przez Profesora do niewydanej dotychczas nowej edycji *Encyklopedii wiedzy o książce*. Wszystkim wymienionym w publikacji wydawcom składam podziękowania za udzielone zgody na przedruk tekstów.

Profesor zawsze czuł się przede wszystkim nauczycielem akademickim, stąd prezentowany w niniejszej książce wybór obejmuje teksty z zakresu archiwistyki. Przez lata swojej pracy uniwersyteckiej nieustannie zabiegał o właściwy kształt edukacji akademickiej, etos uczonego i porządek świata nauki. Zawiedziony kolejnymi reformami i organizacją studiów odwoływał się do doświadczeń macierzystej uczelni, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, przypominając sylwetki swoich mistrzów i nauczycieli oraz ich poprzedników, budując genealogie naukowe i tym samym podtrzymując przedwojenne tradycje uniwersyteckie. Dlatego w zbiorze znalazły się też wspomnienia Profesora z czasów Jego studiów, które opatrzyłam niezbędnymi przypisami, oraz biogram naukowy Jubilata. Do części wspomnieniowej dołączono zdjęcia wybranych stron z indeksu Profesora, które dokumentują i uzupełniają wspomnienia, a jednocześnie ukazują nieistniejącą już formę zaliczeń obowiązujących na studiach wyższych.

⁴ *Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu 1945–2020*, t. 1, *Dzieje i działalność*, red. J. Możdżeń, K. Nierzwicki, U. Zaborska, [w druku].

Dorobek Profesora Bohdana Ryszewskiego był i jest rozwijany przez Jego uczniów, współpracowników i kolegów, którzy dzięki niniejszej publikacji będą mogli prześledzić rozwój myśli Profesora z zakresu archiwistyki. Prezentowane teksty pozostają nadal aktualne, wchodząc do kanonu polskiej archiwistyki, której ramy wyznaczają klasyczne funkcje archiwów związane z gromadzeniem, przechowywaniem, opracowaniem (komputerowym opisem), udostępnianiem i rozpowszechnianiem informacji o zasobie archiwalnym. W tym ujęciu mogą być inspiracją dla kolejnych pokoleń uczniów Profesora, który dzięki tej książce pozostanie z nimi w kontakcie.

Gdańsk, maj–czerwiec 2024 r.

Anna Żeglińska